

Lietuvos bioetikos komiteto kolegijos nuomonė dėl parodos „The Human Body Exhibition“ (2012 m.)

Žmonių kūnų parodos - tai naujas reiškinys, kurio pradininku yra laikomas vokiečių anatomijos specialistas Guntheris von Hagensas[1]. Pirmąsias žmonių kūnų parodas jis surengė XX amžiaus 10 dešimtmetyje. Jose eksponuojami žmonių kūnai ir organai, apdoroti naudojant paties Guntherio von Hagenso išrastą specialią technologiją, vadinamą plastinavimu[2]. Plastinuoatų kūnų parodas jau keletą metų rengia ir Guntherio von Hagenso bendramintis anatomas Sui Hongjin, kurio paroda ir demonstruojama Lietuvoje[3]. Organizatorių teigimu, ši paroda nuo 2005 m. buvo eksponuojama Lenkijoje, Čekijoje, Portugalijoje, Ispanijoje, Austrijoje, kitose Europos šalyse, taip pat JAV, Kanadoje, Brazilijoje ir kitose pasaulio valstybėse.

Paskatinti visuomenėje kilusios diskusijos, Lietuvos bioetikos komiteto kolegijos (toliau – Kolegija) nariai nusprendė pateikti nuomonę šiuo klausimu.

Kolegijos nariai pripažįsta, kad visuomenėje egzistuoja švietimo sveikatos temomis, neabejotinai susijusiomis su žmogaus kūno pažinimu, poreikis. Todėl tinkamų ir įtaigių švietimo ir informavimo būdų paieška yra labai svarbios. Tačiau nepaisant organizatorių deklaruojamos šios parodos edukacinės bei šviečiamosios vertės, **Kolegijos narių įsitikinimu, toks mirusiųjų kūnų eksponavimas prieštarauja žmogaus orumo ir pagarbos mirusiojo kūnui principams.**

Nors paroda gali būti vertinama daugeliu skirtingų aspektų, Kolegijos nariai atkreipia dėmesį į ekspozicijai pasirinktos vietos (prekybos centro), galimo poveikio nepilnamečiams, taip pat sutikimo dėl kūno panaudojimo po mirties bei žmogaus kūno komercializavimo klausimus. Pastaruosius du klausimus Kolegija norėtų aptarti išsamiau.

1. Mirusiųjų sutikimo nebuvimas. Viena svarbiausių etinių ir teisinių problemų, su kuria susiduriame kalbant apie plastinuoatų žmonių kūnų parodas, yra asmenų, kurių kūnai naudojami ekspozicijose, sutikimas naudoti jų palaikus būtent tokiems tikslams. Lietuvoje, kaip ir kitose Europos šalyse, viešas mirusių žmonių kūnų demonstravimas nėra specifiskai reglamentuojamas. Pagal veiklos pobūdį panašiausia teisės aktais reglamentuojama veikla yra mirusių žmonių kūnų naudojimas anatomijos studijoms, todėl svarstant kūnų panaudojimo plastinavimui ir demonstravimui klausimą, dažniausiai referuojama į šiuos teisės aktus ar anatomų bendrijų priimtų geros praktikos kodeksų nuostatas. Pavyzdžiui, Lietuvoje yra įteisintas reikalavimas gauti išankstinį paties asmens (asmeniui gyvam esant) arba jo artimųjų giminaičių (asmeniui mirus ir nepareiškus valios) sutikimą naudoti jo kūną po mirties mokymo tikslams, nenumatant galimybės mokymo tikslams naudoti asmenų, nepareiškusių išankstinės valios, palaikų. Tuo tarpu parodos, kurią planuojama rodyti Lietuvoje, organizatoriai teigia, kad parodoje bus eksponuojami Kinijoje gauti artimųjų neatsiimti mirusių žmonių kūnai[4].

Tenka pripažinti, kad ilgą laiką įvairiose Europos šalyse studentų mokymo tikslams buvo naudojami artimųjų neatsiimti mirusiųjų kūnai, o šiuo metu panaši praktika dar egzistuoja ir kai kuriose Europos valstybėse (pavyzdžiui, Ispanijoje, kai kuriose Austrijos žemėse[5]). Nepaisant šių pavyzdžių, yra aišku, kad Europoje dominuoja nuostata, jog norint žmogaus kūną po mirties naudoti medicinos studijoms, yra reikalingas paties asmens išankstinis sutikimas. Tiek Lietuvoje,

ties kitose šalyse vykstantys svarstymai įgalina daryti prielaidą, kad viešas mirusio kūno demonstravimas vertinamas kaip ne mažiau jautri sritis nei kūno panaudojimas anatomijos studijoms, todėl reikalautų panašaus reglamentavimo.

Kolegijos nariai laikosi nuostatos, kad be žmogaus ar jo artimųjų sutikimo jo kūnas negali būti naudojamas nei medicinos studijų, nei visuomenės švietimo tikslais.

2. Žmogaus kūno komercializavimas. Kita svarbi su kūno parodomis susijusių debatų tema – galimas žmogaus kūno komercializavimas. **Kolegijos narių manymu, ši paroda vertintina kaip veikla, kuria siekiama komercinės naudos. Todėl žmogaus kūno pavertimas tokios parodos eksponatu, laikytinas žmogaus nuvertinimu, sudaiktinimu, kuris iš esmės prieštarauja priimtoms bendražmogiškosios etikos normoms.** Žmogaus teisių ir biomedicinos konvencija, kiti tarptautiniai ir nacionaliniai teisės aktai įtvirtina etinį principą, kad žmogaus kūnas negali būti finansinės naudos šaltiniu, todėl parodų kritikai teigia, kad viešas mirusių žmonių kūnų demonstravimas nesuderinamas su pagarba asmens orumui. Minėta nuostata eksplikuojama Konvencijos paaiškinamojoje ataskaitoje (132 p.)^[6], kurioje nurodoma, kad žmogaus kūnas ir jo dalys kaip tokie („as such“) negali būti finansinės naudos šaltinis. Tai reiškia, kad organai, audiniai ar kraujas negali būti parduodami, t. y., negali būti finansinės naudos šaltinis nei asmeniui, iš kurio jie paaimami, nei kitoms šalims (pvz., ligoninei). Tačiau ataskaitoje pažymima, kad ši Konvencijos nuostata nedraudžia gauti pagrįsto atlygio už su žmogaus biologine medžiagos apdorojimu susijusius techninius veiksmus (mėginio paėmimą, testavimą, pasterizavimą, frakcionavimą, saugojimą, transportavimą ir pan.). Pavyzdžiui, šis straipsnis nedraustų parduoti medicinos priemonę, kurios sudėtyje yra žmogaus audinys, apdorotas gamybos procese, kadangi šiuo atveju parduodamas ne žmogaus audinys kaip toks, o gamybos procese sukurtas produktas. Svarstytina, ar plastinuočių žmogaus kūnų demonstravimas gali būti vienareikšmiškai vertinamas kaip kūno komercializavimas, naudojimas pasipelnymo tikslais. Patys parodų autoriai teigia, kad už bilietų pardavimą gautas lėšas skiria naujų eksponatų ruošimui^[7]. Vis dėlto abejotinas tokio argumento pagrįstumas, be to, būtent komercializacijos argumento pagrindu, Prancūzijos Aukščiausiasis apeliacinis teismas yra priėmęs sprendimą, kad mirusių žmonių kūnų demonstravimas komerciniais tikslais prieštarauja šalies Civiliniam kodeksui, reikalaujančiam, kad su žmogaus palaikais turi būti elgiamasi pagarbiai ir užtikrinant orumą^[8].

Apibendrinant, Kolegijos narių nuomone, ši paroda nepriimtina, kadangi:

- 1. parodoje demonstruojami kūnai gauti be pačių žmonių ar jų artimųjų sutikimo;**
- 2. mirusio žmogaus kūno eksponavimas komerciniais tikslais nesuderinamas su pagarba asmeniui;**
- 3. prekybos centras yra nepagarbi ir netinkama vieta žmogaus palaikams demonstruoti;**
- 4. nėra ribojamas vaikų, galinčių patekti į parodą, amžius, nors mirusio žmogaus kūno ir jo dalių demonstravimas nepilnamečiams gali sukelti neigiamų psichologinių pasekmių.**

Išnašos

- http://www.bodyworlds.com/en/gunther_von_hagens/life_in_science.html
- <http://www.scielo.cl/pdf/ijmorphol/v28n4/art14.pdf>
- <http://www.thehumanbody.lt/>

4. <http://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=5637687>
5. Asmens valios pareiškimo dėl kūno panaudojimo mokymo ir mokslo tikslais reglamentavimas ir praktika: etiniai ir teisiniai aspektai. Lietuvos bioetikos komitetas, 2010.
<http://bioetika.sam.lt/index.php?-1206398109>
6. <http://conventions.coe.int/treaty/en/Reports/Html/164.htm>
7. [http://www.bodyworlds.com/Downloads/Temp/Amsterdam12/BoDo/KSP Broschuere EN EU.pdf](http://www.bodyworlds.com/Downloads/Temp/Amsterdam12/BoDo/KSP_Broschuere_EN_EU.pdf) p. 18.
8. <http://www.france24.com/en/20100917-our-body-controversial-exhibition-france-appeal-court-ban-china-prisons-justice-arts>